

УДК: 343.132:343.974(477:7)

Маланчук Петро Михайлович –

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
ННІ права Сумського державного університету*

Petro M. Malanchuk –

*candidate of juridical sciences,
associate professor of department of criminal law and procedure,
the Scientific Research Institute of Sumy State University
(2 Rymaskoho-Korsakova Street, Sumy, 40000, Ukraine)*

Кордунян Ірина Віталіївна –

*студентка II курсу
ННІ права Сумського державного університету*

Iryna V. Kordunian –

*2nd year student,
the Scientific Research Institute of Sumy State University
(2 Rymaskoho-Korsakova Street, Sumy, 40000, Ukraine)*

Особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласної слідчої (розшукової) дії в Україні та США

У статті розглядаються головні особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації відповідно до законодавства України, а також досліджуються підстави, тактика, методика та процесуальний порядок такого виконання. На основі дослідження організації негласної розшукової діяльності в Сполучених Штатах Америки, здійснений порівняльний аналіз специфіки виконання спеціального завдання в Україні та конфіденційного співробітництва в США.

Ключові слова: негласна слідча (розшукова) дія, оперативно-розшукова діяльність, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, організована злочинність, конфіденційне співробітництво, агентурні операції («операції під прикриттям»).

В статье рассматриваются основные особенности выполнения специального задания по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации в соответствии с законодательством Украины, а также исследуются основания, тактика, методика и процессуальный порядок такого исполнения. На основе исследования организации негласной розыскной деятельности в США, осуществлен сравнительный анализ специфики выполнения специального задания в Украине и конфиденциального сотрудничества в США.

Ключевые слова: негласное следственное (розыскное) действие, оперативно-розыскная деятельность, выполнение специального задания по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации, организованная преступность, конфиденциальное сотрудничество, агентурные операции («операции под прикрытием»).

P.M. Malanchuk, I.V. Kordunian Peculiarities of the Implementation of a Special Task for Disclosing a Criminal Activity of an Organized Group or a Criminal Organization as a Secret Investigative (Search) Action in Ukraine and the United States

The subject of the article is the study of the peculiarities of the implementation of a special task on disclosure of criminal activities of organized groups or criminal organizations.

Secret investigative (search) actions are the most effective method of combating against organized criminality. These actions are using only to the most serious crimes. The main purpose of the special task is to detect and prevent crimes. For this purpose, an agent is involved in a criminal group under cover. The object of the special task can be only an organized group or a criminal organization.

Confidential cooperation is widely using in the United States of America. The main body that controls undercover operations is the FBI. The most qualified and experienced undercover agents are working in the FBI. In the US there is a good policy of protecting agents. Ukraine can use the experience of the US to improve the institute of secret investigative (search) actions.

Keywords: *secret investigative (search) action, operative-search activity, implementation of a special task on disclosure of criminal activity of an organized group or criminal organization, organized crime, confidential cooperation, agency operations (“undercover operations”).*

Постановка проблеми. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій займає важливе місце у системі кримінального процесу України. Проведення негласних слідчих дій є найбільш ефективним інструментом для отримання доказової бази в ході досудового розслідування кримінальних проваджень. Дослідження питання виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є актуальним, оскільки проведення цієї дії дозволяє попередити чи розкрити найбільш тяжкі злочини, пов’язані із організованою злочинністю. Виконання спеціального завдання має багато особливостей щодо порядку проведення, меж та спеціального суб’єкту такого виконання. Такий напрям негласної розшукової діяльності є дуже поширеним в зарубіжних країнах, особливо в США, де використання агентури («операції під прикриттям») найчастіше допомагає виявити, попередити та розкрити злочини, пов’язані із діяльністю злочинних угруповань. Дослідження та аналіз міжнародного досвіду у цій сфері дозволить удосконалити сферу регулювання негласної слідчої (розшукової) діяльності у кримінальному процесі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням аспектів здійснення негласної слідчої (розшукової) діяльності та аналізом іноземного досвіду у цій сфері займалися такі вчені, як: М.В. Багрій, В.В. Луцик, О.Ю. Ващенко, С.О. Гриценко, С.С. Кудінов, О.М. Дроздов, А.П. Глушко, Н.Д. Абдулаєва, І.І.

Мусієнко, І.В. Строков, В.М. Тертишник, М.В. Корнієнко, В.Д. Туров, С.Б. Фомін, В.О. Глушков, І.І. Алгазін та багато інших.

Невирішені раніше проблеми. Питання розвитку методів виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є недостатньо дослідженим українськими вченими, що підтримує унікальність цієї теми. Потребує окремого розгляду проблема захисту осіб, які виконують спеціальне завдання, спираючись на досвід Сполучених Штатів Америки.

Метою статті є дослідження особливостей виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації у контексті порівняння здійснення цієї негласної слідчої (розшукової) дії в США.

Виклад основного матеріалу. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться під час досудового розслідування тяжких чи особливо тяжких злочинів. На практиці найбільш масштабні злочини вчиняються саме злочинними організаціями та організованими групами. Для отримання доказової бази, наприклад документів, речей чи інших матеріалів, які мають значення для досудового розслідування, до злочинної організації чи групи долучається спеціальна особа, яка працює під прикриттям. Тобто ця особа виконує спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації відповідно до ст. 272 Кримінального

процесуального кодексу України (далі – КПК України).

На законодавчому рівні проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії регулюється КПК України, Кримінальним кодексом України, Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та іншими нормативними актами.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласна слідча (розшукова) дія має свої особливості, стосовно її проведення, до них можна віднести:

1) Спеціальна мета – виявлення, попередження або розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, отримання відомостей, документів та речей, які можуть мати користь для досудового розслідування, а також вплив особи, яка виконує спеціальне завдання на членів злочинного угруповання для припинення їх злочинної діяльності;

2) Спеціальний суб'єкт – штатний працівник оперативного підрозділу правоохоронних органів (органів Внутрішніх Справ, Служби Безпеки України та інших органів, які відповідно до закону мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність) або особа, яка здійснює конфіденційне співробітництво з цими органами у передбаченому законом порядку. Не можуть виконувати завдання під прикриттям адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священнослужителі, журналісти, якщо таке виконання призведе до розкриття конфіденційної інформації, пов'язаною з їхньою професійною діяльністю (ч. 2 ст. 275 КПК України);

3) Встановлені межі – особа, яка виконує спеціальне завдання не має права вчиняти у складі організованої групи або злочинної організації особливо тяжкий умисний злочин, поєднаний із насильством над потерпілим, або тяжкий злочин, пов'язаний із спричиненням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому чи настанням інших тяжких, чи

особливо тяжких наслідків (ч. 2 ст. 43 Кримінального кодексу України) [2];

4) Визначений строк – виконання спеціального завдання не може тривати більше ніж 6 місяців, проте цей строк може бути подовжений постановою слідчого за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурора на строк, який не перевищує строку досудового розслідування (ч. 4 ст. 272 КПК України) [1].

Організація цієї негласної слідчої (розшукової) дії потребує ретельної підготовки, яка полягає у підборі особи, яка буде виконувати спеціальне завдання, її підготовці та інструктажі, матеріально-технічному забезпеченні проведення цієї дії, а також забезпеченні надійного прикриття особи під час знаходження її у складі злочинного угруповання.

Дослідження іноземного досвіду з проведення негласних (слідчих) розшукових дій допоможе визначити найефективніші методи отримання необхідної для досудового розслідування інформації, шляхом їх проведення.

Такий вид негласної розшукової діяльності як конфіденційне співробітництво широко застосовується в Сполучених Штатах Америки. Проведення операцій під прикриттям переважно є завданням Федерального Бюро Розслідувань (ФБР). Рівень організованої злочинності в цій країні є достатньо високим, саме тому використання агентури («агентів під прикриттям») є поширеною практикою. Наприклад, у Верховному суді США невеликі групи офіцерів під прикриттям, які одягнені як студенти, під час масштабних демонстрацій біля будівлі суду приєднуються до учасників протестів, щоб виявити підозрілу діяльність. Для попередження та виявлення злочинної діяльності агенти в США можуть виступати й як «спостерігачі», які виконують роль інформаторів. Цей метод можна вважати моніторингом для виявлення підозрілої діяльності, яка може проявлятися під час публічних заходів. Сьогодні в світі відбувається велика кількість терористичних актів, які найчастіше вчиняються у публічних місцях під час масштабних заходів. На нашу думку, такий спосіб попередження злочинів можна застосовувати й в Україні.

Виконання спеціального завдання є не лише ефективним методом розслідування злочинів, а й небезпечним. Найбільшій небезпеці піддається особа, яка працює під прикриттям. Саме тому орган, з яким співпрацює агент, повинен забезпечити прикриття та конфіденційність особи. Майкл Німець, колишній агент ФБР зазначав: «Операція під прикриттям може бути дуже ефективним правоохоронним методом, але вона має серйозні ризики і повинна здійснюватися тільки при належній підготовці, спостереженні та контролі» [6].

Отже, залучення таємних агентів до злочинних угруповань є надзвичайно дієвим інструментом для боротьби із злочинністю. Виконання операцій під прикриттям дозволяють проникнути до злочинних угруповань, виявити, попередити та розкрити найтяжчі злочини, такі як: терористичні акти, торгівлю наркотиками, вбивства. Особи, які залучаються у якості агентів, повинні бути добре підготовленими, оскільки виконання таких операцій є надзвичайно небезпечним та має величезний ризик. Найбільш кваліфікованими та досвідченими вважаються агенти під прикриттям, які працюють у ФБР. Наприклад, Боб Хамер (Bob Hamer), колишній таємний агент ФБР, за 26 років роботи під прикриттям працював як торговець наркотиками, вбивця за контрактом, житловий грабіжник, міжнародний дилер зброї, а також брав участь в операціях проти різних мафій [7].

Робота агента під прикриттям є надзвичайно відповідальною, тому кандидат повинен відповідати певним вимогам. Вони повинні мати повну освіту, досвід та великий спектр навичок, наприклад знання іноземних мов, вміння користуватися комп'ютером, навички спілкування з людьми та ін. Так, для того, щоб стати агентом ФБР кандидат повинен відповідати таким вимогам:

- Бути громадянином США;
- Бути у віці від 23 до 36 років;
- Відповідати політиці ФБР стосовно наркотиків;
- Мати ступінь бакалавра в американському акредитованому коледжі чи університеті;

- Мати принаймні два роки професійного досвіду або один рік, за наявності вищої освіти (ступінь магістра або вище);

- Володіти дійсним водійським посвідченням та мати шість місяців досвіду водіння;

- Мати гарний рівень фізичної підготовки.

Сьогодні активно розвивається міжнародне співробітництво між країнами у кримінально-правовій сфері. Більшість злочинних угруповань мають вплив у декількох країнах, особливо це стосується наркобізнесу. Так, наприклад, злочинна організація, яка займається створенням наркотиків знаходиться в одній країні, проте вона має своїх посередників у різних країнах світу, в які поставляються партії наркотиків. Для виявлення та розкриття таких угруповань необхідно залучати агентів в кожній країні.

Висновки. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації полягає у проникненні під легендою прикриття спеціальної особи до складу організованої групи чи злочинної організації для виявлення, попередження або розкриття злочинної діяльності цих угруповань. Зміст цієї негласної слідчої (розшукової) дії полягає у здійсненні заходів, спрямованих на викриття, попередження чи розкриття злочинів злочинних організацій або організованих груп, шляхом введення особи під прикриттям до їх складу. Відповідно об'єктом виконання спеціального завдання можуть бути лише організована група або злочинна організація. Підставою виконання спеціального завдання є надходження відомостей про вчинення або майбутнє вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину організованою групою чи злочинною організацією. Після цього, слідчий за погодженням процесуального керівника органу досудового розслідування або прокурор вносить відповідну постанову про проведення спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ч. 2 ст. 272 КПК України).

Україна може спиратися на досвід США у використанні таємних агентів у розкритті злочинної діяльності для підвищення рівня виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи

злочинної організації, покращення програми захисту осіб, які виконують це завдання, а також забезпечення конфіденційності цих осіб.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – ст. 131. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст. 303. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 35. – Ст. 358. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
5. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
6. More Federal Agencies Are Using Undercover Operations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.nytimes.com/2014/11/16/us/more-federal-agencies-are-using-undercover-operations.html>.
7. What It's Like to Be an Undercover FBI Agent [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.vice.com/en_us/article/kwxxpy/what-its-like-to-be-an-undercover-fbi-agent-1113.

References:

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 2013. – No. 9-10, No. 11-12, No. 13. – St. 88. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 2001. – No. 25-26. – St. 131. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Prooperativno-rozshukovu diialnist : Zakon Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1992. – No. 22. – St. 303. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
4. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoiu zlochynnistiu : Zakon Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1993. – No. 35. – St. 358. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
5. Instrukciia pro organizatsiiu provedennia neglasnuh slidchyh (rozshukovyh) dii ta vykorystannia yih rezul'tativ u kryminal'nomu provadzheni, zatverdzhena nakazom General'noii prokuratury Ukrainy, Ministerstva vnutrishnih sprav Ukrainy, Sluzhby Bezbekeky Ukrainy, Administratsiui Derzhavnoii prykordonnoii sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustytsiui Ukrainy vid 16.11.2012 No. 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
6. More Federal Agencies Are Using Undercover Operations [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.nytimes.com/2014/11/16/us/more-federal-agencies-are-using-undercover-operations.html>.

7. What It's Like to Be an Undercover FBI Agent [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://www.vice.com/en_us/article/kwxxpy/what-its-like-to-be-an-undercover-fbi-agent-1113.